

Розвиток туризму та рекреації як чинник подолання соціально-економічної депресивності міських поселень Бойківщини

Резюме. У межах бойківського етнографічного району розміщено 14 міських поселень, функціонування яких суттєво впливає на соціальний розвиток усєї території. Але через несприятливе економічне становище та негативні демографічні тенденції бойківські містечка є на сьогодні депресивними. Чинником подолання їхнього соціально-економічного відставання може бути розвиток туризму та рекреаційного господарства. На сьогодні лише в окремих міських поселеннях Бойківщини (Воловці, Жденієво, Міжгір'я, Сколе, Славському, Східниці) є певний рівень розвитку туристичної та рекреаційної інфраструктури. Місто Турка є центром проведення етнічних фестивалів, а містечко Бориня – гастрономічного туризму. Водночас й у інших міських поселень Бойківщини є значні туристичні ресурси як природного, так й історико-культурного походження. Однак туристична привабливість міст і містечок Бойківщини через різні причини ще не отримала належного інформаційного відображення.

Ключові слова: туризм, рекреація, міські поселення, Бойківщина, історико-культурні туристичні ресурси, соціально-економічна депресивність.

Abstract. There are 14 urban settlements in Boyko's ethnographic area, the functioning of which significantly affects the social development of the entire territory. But due to the unfavorable economic situation and negative demographic trends the Boyko's towns are depressed today. A factor in overcoming their socio-economic lag can be the development of tourism and recreational economy. To date, only in certain urban settlements of the Boyko's ethnographic area (Volovets, Zhdeniyevo, Mizhhiria, Skole, Slavske, Skhidnytsia) there is a certain level of development of tourist and recreational infrastructure. The city of Turka is the center for conducting ethnic festivals, and Borin's town for gastronomic tourism. At the same time, in other urban settlements of the Boykos there are significant tourist resources of both natural and historical and cultural origin. However, the tourist attraction of the cities and towns of the Boyko's area, for various reasons, has not yet received an adequate information display.

Keywords: tourism, recreation, urban settlements, Boyko's area, historical and cultural tourist resources, socio-economic depression.

Rezümé. A bojko etnográfiai területen 14 városi jellegű település (város, illetve városi típusú település) található, amelyek funkcionálása lényeges hatással van az egész térség társadalmi fejlődésére. Am, a kedvezőtlen gazdasági helyzet és negatív népesedési tendenciák következtében a bojko kisvárosok napjainkban a hátrányos helyzetűek közé tartoznak. A társadalmi-gazdasági lemaradás leküzdésének tényezője lehet a turisztikai és az üdülőipar fejlesztése. Egyelőre a Bojko-vidék csupán néhány településén (Volócon, Szarvasházán, Ökörmezőn, Szkolében, Szlavszykón, Szhidnicán) épült ki valamilyen szintű turisztikai, illetve rekreációs infrastruktúra. Azon kívül, Turka az ott rendezett néprajzi fesztiválokról, Borinya pedig a gasztroturizmusáról ismert. Ugyanakkor, a Bojko-vidék többi városi jellegű települése is gazdag mind természeti, mind történelmi-kulturális turisztikai erőforrásokban. Azonban a régió turisztikai vonzerő különböző okok miatt egyelőre nem jelennek meg megfelelően az információs térben.

Kulcsszavak: turizmus, rekreáció, városi jellegű települések, Bojko-vidék, történelmi-kulturális turisztikai erőforrások, társadalmi-gazdasági lemaradás.

* Доктор географічних наук, професор кафедри географії і туризму Закарпатського угорського інституту імені Ференца Ракоці ІІ. * A földrajztudományok doktora, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Földtudományi és Turizmus Tanszékének professzora. * Doctor of Geographical Sciences, Professor, Department of Geography and Tourism, Ferenc Rákóczi II Transcarpathian Hungarian College of Higher Education. *m_dnister@ukr.net*

** Старший викладач кафедри фізичної географії і раціонального природокористування Ужгородського національного університету. ** Adjunktus, Ungvári Nemzeti Egyetem, Természetföldrajz és Ésszerű Természethasznosítás Tanszék. ** Senior Lecturer of the Department of the Physical Geography and Rational Environmental Management of Uzhhorod National University. *zhulkanich@ukr.net*

*** Кандидат географічних наук, асистент кафедри туризму Національного університету «Львівська політехніка». *** A földrajztudomány kandidátusa, asszisztens, „Lvivszka Politechnika” Nemzeti Egyetem, Turizmus Tanszék. *** Candidate of Geographical Sciences, Assistant Lecturer of the Department of Tourism of Lviv Polytechnic National University. *d_natalya@ukr.net*

Поряд з наявністю природних і людських ресурсів та особливостей макроекономічної ситуації, важливою передумовою ефективного соціально-економічного розвитку кожної території є оптимальні співвідношення в системі розселення. Це насамперед стосується необхідності раціонального розміщення міських поселень, які є опорним каркасом мережі розселення, та здатності міських населених пунктів обслуговувати прилеглу сільську місцевість. Тобто кожне міське поселення доцільно розглядати як центральне місце для інших населених пунктів, а відповідно і перспективний локальний полюс соціально-економічного розвитку. Але для виконання таких функцій міста повинні мати відповідний суспільно-географічний потенціал (позиційний, демографічний, соціально-економічний). За відсутності міст як місцевих центрів життєдіяльності й обслуговування населення або їхньої великої віддаленості чи недостатнього сукупного потенціалу в сільській місцевості формується периферійний уклад життя з характерними рисами відставання в соціальному розвитку, зумовлюючи формування депресивних територій, які М. О. Барановський розуміє як «регіони, адміністративні райони чи їх частини, населені пункти, які характеризуються сталими негативними тенденціями соціально-економічного розвитку, низькою економічною активністю, низькими параметрами життя населення і неспроможністю забезпечити власне самовідтворення»¹.

Усі риси типово депресивних територій на сьогодні характерні для такого етнографічного району Українських Карпат, як Бойківщина, межі якої розкриває карта, укладена І. Губілітом та Н. Кляшторною². Зокрема, ця гірська територія з огляду природні передумови та віддаленість від великих адміністративних центрів має великі проблеми з інфраструктурно-комунікаційним забезпеченням. Негативним транспортно-географічним чинником є відсутність тут вузлової залізничної станції. Така несприятлива ситуація частково компенсується діяльністю Дрогобицького, Самбірського та Стрийського залізничних вузлів, але їхній вплив на внутрішні райони бойківської етнографічної території є обмеженим.

Депресивність соціально-економічного розвитку Бойківщини пов'язана з недостатнім суспільно-географічним потенціалом мережі міських поселень цієї території. У межах основного бойківського ареалу (в кордонах України) на сьогодні є лише три малі міста, людністю до 10 тис. осіб (Старий Самбір, Турка, Сколе) і 11 селищ міського типу (містечок) (Стара Сіль, Бориня, Верхнє Синьовидне, Славське, Підбуж,

¹ Барановський М. О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України: Монографія. – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2009. – С. 35.

² Губіліт І. Кляшторна Н. Бойківщина. Карта-путівник. Львів, 2014.

Вигода, Перегінське, Міжгір'я, Воловець, Жденієво, Великий Березний). Тобто загалом 14 міських поселень. На таку відносно велику територію, як Бойківщина, це достатньо мало, а відповідно густота міських поселень у межах основного бойківського ареалу є майже утричі меншою, ніж, скажімо, в Передкарпатті чи в центральній частині Львівської області³. За таких умов велика кількість сільських поселень віддалена від найближчого міста на відстань понад 15 км, що також вважається несприятливою передумовою соціального розвитку. Половина із загальної кількості містечок (Бориня, Вигода, Жденієво, Підбуж, Міжгір'я, Стара Сіль, Перегінське) не мають прямого залізничного сполучення, що знижує їхній потенціал та обмежує обслуговуючі можливості. Ще один важливий негативний момент – відсутність у межах основного бойківського ареалу середніх міст (людністю від 50 до 100 тисяч), які могли б надавати соціальні послуги вищого рівня.

Особливо слабкою на сьогодні є індустріальна база міських поселень цього етнографічного району, адже через деякі об'єктивні причини і різні управлінські прорахунки ті поодинокі промислові підприємства, які функціонували в умовах командно-адміністративної системи, зазнали краху, а формування нової виробничої бази через недостатність інвестицій, несприятливі умови ведення бізнесу, а також і відсутність приватної ініціативи відбувається дуже повільно. Тому в міських поселеннях Бойківщини на сьогодні практично нема промислових підприємств.

Економічну депресивність Бойківщини поглиблюють сучасні негативні тенденції демографічного розвитку, внаслідок чого людність більшості міст і містечок бойківського етнографічного району за останні 15 років знизилася. Це пов'язано як з міграційним відтоком, так і з поступовим об'єктивним переходом гірських бойківських районів на звужене відтворення населення. Тобто демографічні втрати пов'язані як з відходом від традицій великої сім'ї, так і з від'ємним сальдо міграцій, спричиненим, зокрема, складною ситуацією на ринку праці. Особливо небезпечним є критичне зниження людності таких містечок, як Вигода (2,2 тис. осіб), Бориня (1,4 тис. осіб), Стара Сіль (1,1 тис. осіб), Жденієво (1,0 тис. осіб), що несе загрозу зниження їхнього адміністративного статусу.

Якщо на сьогодні бойківські міські поселення ще мають змогу надавати соціальні послуги нижчого рівня (освітні, медичні, культурні, фінансові, юридичні та ін.), хоча і не завжди на належному рівні, то в економічному плані ситуація вкрай несприятлива. Тобто практично всі міста

³ Дністрянська Н. І., Дністрянський М. С. Дуже малі міські поселення Львівської області: суспільно-географічний потенціал та перспективи розвитку: Монографія. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 99 с.

і містечка Бойківщини не мають достатньої економічної бази не лише для виконання центрально-організуючих функцій, але й забезпечення зайнятості своїх мешканців. Відповідно економічна складова є найслабшою ланкою в суспільно-географічному потенціалі міст і містечок цього етнографічного району. А економічне відставання міських поселень – це один з основних чинників депресивності всієї території.

Для призупинення негативних тенденцій соціального розвитку Бойківщини важливо виявити точки її економічного росту. З огляду на наявність ресурсів природного й історично-культурного походження, а також сучасні суспільні запити, однією з галузей, здатних активізувати економічне життя цієї території, насамперед зміцнити сукупний суспільно-географічний потенціал міських поселень, може бути туризм і рекреаційне господарство. Очевидно, що ці галузі не мають можливості вирішити всі економічні потреби бойківського етнографічного району, але можуть дати певний імпульс позитивним економічним змінам. Але на сьогодні, попри розуміння важливості і необхідності розвитку туристичної галузі, лише в окремих міських поселеннях Бойківщини є певний рівень розвитку туристичної та рекреаційної інфраструктури. Це стосується насамперед міських поселень Сколівського району, деякі з яких (Сколе, Славське) уже стали важливими центрами спортивного гірського туризму.

З огляду на переваги рельєфу та поширення джерел мінеральних вод центром рекреації та туризму загальнодержавного значення має усі підстави стати Східниця, де на сьогодні активно формується необхідна інфраструктура спортивного, рекреаційно-оздоровчого та «зеленого» туризму. Досить добре розвинутою тут є мережа закладів розміщення, що дає підстави для розширення інвестицій в туристичну галузь. Ще один цілісний туристичний кластер можна сформувати навколо міст закарпатської частини Бойківщини – Воловця і Міжгір'я та прилеглих сільських поселень, де також активно формується інфраструктура спортивного, рекреаційно-оздоровчого та «зеленого» туризму, є низка закладів для розвитку етнографічного туризму (музей хліба та етнографії в с. Новоселиця, музей «Батьківська хата» в с. Синевир, Музей ткацтва в с. Вучкове, музей «Сільська хата» в с. Сойми, музей «Старе село» в с. Колочава, Музей лісу і сплаву в с. Синевирська Поляна). Деяке туристичне значення мають також інші бойківські міські поселення. Зокрема, місто Турка є центром проведення бойківських етнографічних фестивалів, селище Великий Березний – словацького. Містечко Бориня поступово стає центром гастрономічного туризму регіонального значення.

Зростанню всебічних туристичних зацікавлень Бойківщиною сприяє створення низки таких громадських організацій, як «Світовий конгрес бойків», Всеукраїнське громадське товариство «Бойківщина ХХІ ст.», яке

має філії в різних міських поселеннях бойківського району. З ініціативи громадських організацій створено бойківський етнографічний музей в Турці, а також експозицію бойківської культури в історично-краєзнавчому музеї селища Воловець, які демонструють різні зразки вишивок, різьби по дереву, народного малярства, розпису писанок, ткацтва, прикрашання одягу.

Резервом подальшого піднесення туризму у міських поселеннях Бойківщини є розвиток культурно-пізнавального туризму, який може успішно поєднуватись з іншими видами туристичної діяльності, зокрема, спортивним та рекреаційно-оздоровчим. Для його інформаційного забезпечення важливим є виділення тих пам'яток архітектури оборонного й сакрального призначення, які можуть мати атрактивне значення у залученні туристів. Традиційна культура бойків також виділяється розмаїттям та самобутністю, а різні її елементи можуть бути привабливими об'єктами для українських та закордонних мандрівників.

Серед селищ міського типу Бойківщини щодо забезпеченості історико-культурними пам'ятками сьгодні особливо виділяється містечко Стара Сіль, де розміщені: дерев'яна церква 1440 р. – найстаріша дерев'яна церква Старосамбірщини, дерев'яна церква 1460 р., церква 1810 р., вілла Анна 1911 р., костел 1660 р.), Журавно (Журавнівська ратуша, палац Скшинських (початок ХХ ст.), дендропарк, синагога (ХVIII ст.), католицька каплиця Чарторийських-Скшинських). Церкви ХVII – ХVIII ст., які мають культурну цінність, розміщені в Сколе й Турці. З деякими міськими поселеннями, зокрема, Верхнім Синевидним та Старим Самбором, пов'язані різні події української історії, починаючи з часів Галицько-Волинського князівства. Так само широким є представництво сакральної архітектури для вірних латинського обряду, а також різних житлових будівель, які відображають загальноєвропейські тенденції розвитку культури. Це стосується, зокрема, костелів і монастирів у містах Турка і Сколе. У цих містах також є пам'ятки культурної спадщини та історії єврейського народу, що можна використовувати в організації ностальгійного туризму⁴.

⁴ Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство. Навч. посібн. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352с.

Таблиця 1. Зосередження історично-культурних пам'яток у міських поселеннях Бойківщини

Селища	Пам'ятки архітектури
1	2
Бориня	Церква 1912 р. Перебудований під церкву костел, будівництво розпочате в 1939 р.
Великий Березний	Церква Св.Трійці
Підбуж	Церква 1722 р. Церква XIX ст.
Славське	Церква 1901 р., архітектор В. Нагірний
Стара Сіль	Дерев'яна церква 1440 р. – найстаріша дерев'яна церква Старосамбірщини, дерев'яна церква 1460 р., церква 1810 р., вілла Анна 1911 р., костел 1660 р.
Східниця	Руїни східницького замку
Старий Самбір	Синагога XIX ст., єврейський цвинтар
Сколе	Церква св. великомученика Пантелеймона 1597 р., дзвіниця XVII ст., церква Різдва Пресвятої Богородиці 1896 р., костел Семи Скорбот Діви Марії 1898 р.
Турка	Церква перенесення мощів св. Миколая 1776 р., церква св. Миколая 1739 р., церква Успіння Пресвятої Богородиці 1750 р., Успенський костел 1778 р., синагога XIX ст., ринкова площа з ратушею

Резервом залучення туристів, а також соціально-економічного піднесення міст і містечок Бойківщини міг би стати розвиток у поселеннях цього типу художніх промислів, що, зокрема, характерне для багатьох гірських і передгірських поселень іншого етнографічного району – Гуцульщини. Прагнення розвивати бойківські народні промисли і ремесла поки що мало помітні. Лише деякі намагання у цьому напрямі можна простежити у селищі Бориня, де функціонує професійний ліцей народних промислів і ремесел, а також у Турці та Сколе.

Однак мистецька і туристична значущість бойківської матеріальної і духовної культури через різні причини ще не отримала належного інформаційного відображення. Тобто повномасштабний інформаційний образ бойківської традиційної культури і мистецтва як туристичного продукту ще треба створити. Так само ліпшого налагодження потребує маркетинг туристичних послуг, що ґрунтується на бойківських природних та історико-культурних ресурсах.

Насамкінець зазначимо, що рекреація і туризм не в змозі забезпечити всі економічні потреби міських поселень Бойківщини. Необхідним є економічне піднесення і у виробничому секторі, зокрема в агробізнесі, легкій і харчовій галузях промисловості, деревообробці, що у поєднанні з активізацією туризму і рекреації може покращити ситуацію на ринку праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барановський М. О. Наукові засади суспільно-географічного вивчення сільських депресивних територій України: Монографія. – Ніжин: ПП Лисенко М. М., 2009. – 396 с.
2. Губіліт І., Кляшторна Н. Бойківщина. Карта-путівник. Львів, 2014.
3. Дністрянська Н. І., Дністрянський М. С. Дуже малі міські поселення Львівської області: суспільно-географічний потенціал та перспективи розвитку: Монографія.– Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. – 198 с.
4. Панкова Є.В. Туристичне краєзнавство. Навч. посібн. – К.: Альтерпрес, 2003. – 352с.

